

Helsingissä 26.4.2004 | Kannanotto hallituksen esityksestä tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 §:n uudistamiseksi

Oikeudenmukainen tekijänoikeusjärjestelmä turvaa, että luovaa työtä tehdään huomennakin

Yleistä: Tekijänoikeus elintärkeä kulttuurille

Kyse on sekä kansallisesta kulttuuri-identiteetistä että työpaikoista. Tutkimusten mukaan tekijänoikeuden ydinalat työllistivät Suomessa vuonna 1997 yli 86 000 henkeä - eli kuusi kertaa enemmän kuin viihde-elektroniikan ja tietokoneiden valmistus yhteensä.

Tämä kertoo sitä, että kulttuurin henkisen arvon rinnalle on tullut kansantaloudellinen ja työllisyysarvo. Luova toimiala on yksi nopeimmin kasvavista sektoreista maailmassa. Vapaa-aika kasvaa ja tietoyhteiskunnan uudet laitteet tarvitsevat sisältöjä – musiikista elokuvaan, tietokonepeleihin ja moneen muuhun, jota ei vielä osata kuvitella.

Näitä sisältöjä käytetään kaikissa maissa mutta niitä tuotetaan eniten siellä, missä tekijänoikeudet ja muut toimintaedellytykset ovat kunnossa. On tärkeää, että suomalaisilla on valittavanaan Suomessa tehtyä viihdettä ja kulttuuria. On tärkeää, että Suomi tarttuu niihin mahdollisuuksiin, joita luovan toimialan kansainvälinen kasvu ja vientimahdollisuudet tarjoavat.

Siksi tässä lainsäädännössä on kysymys sekä kansallisesta kulttuuri-identiteetistä että suomalaisista työpaikoista.

Tekijänoikeusjärjestelmä on reilu tapa turvata luovan alan toimintaedellytyksiä.

Jotta kulttuuria tehdään Suomessa huomennakin, on turvattava luovan alan kyky ansaita omaa rahoitustaan. Tekijänoikeuskorvaukset ovat tässä avainroolissa, vuonna 2003 niitä kertyi noin 80 miljoonaa euroa.

Tekijänoikeuslainsäädännön kehitys on aina ollut kilpajuoksua tekniikan kehityksen kanssa. On tärkeää, että laki pysyy tekniikan perässä. Muuten uuden teknologian alueelle syntyy porsaaneikiä, jotka heikentävät luovan alan toimintaedellytyksiä.

Nyt lakiuudistuksella vastataan tietoyhteiskunnan haasteisiin. Tietoyhteiskunta tarvitsee sekä sisältöjä että niitä hyödyntäviä laitteita. Jotta kehitys etenee myönteisesti, on molempien alojen toimintaedellytykset turvattava.

Eräitä lakiesityksen esittämiä muutoksia

Hallituksen esitys tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta sisältää mm. seuraavia muutoksia nykyiseen lainsäädäntöön.

1. Yksityisen kopioinnin hyvitysmaksun alaa rajataan merkittävästi.

Luova ala poikkeaa kaikista muista siinä, että suurta osaa sen tuotteista voi hankkia laillisesti kahdella tavalla: ostaa tai kopioida. Esimerkiksi äänilevyjä kopioidaan Suomessa yhtä paljon kuin ostetaan.

Kopiointi syö luovan toimialan tuloja ja vastaavasti tuottaa niitä kopiointivälineiden valmistajille ja maahantuojille. Siksi on oikeudenmukaista, että näiden laitteiden myynnin yhteydessä kerätään hyvitysmaksua luovalle alalle.

Korvaus ei ole suuri. Esimerkiksi yhden tallennettavan cd-r-levyn hinnassa sitä on 20 senttiä, eli niitä pitää ostaa 100, jotta tulisi maksaneeksi hyvitysmaksua yhden hitti-cd:n verran

Hyvitysmaksu euroopalainen käytäntö. Lähes kaikissa nykyisissä EU-maissa on käytössä yksityisen kopioinnin hyvitysmaksu. Myös tämän lakiesityksen pohjana oleva EU-direktiivi edellyttää hyvityksen järjestämistä, ehtona sille, että yksityinen kotikopiointi sallitaan.

Hyvitysmaksu inflatoitunut. Hyvitysmaksun yksikköhinta on pysynyt samana 80-luvun loppuvuosilta ja on inflatoitunut pahasti. Onkin tärkeä kehittää maksua siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa yksityisen kopioinnin määrään.

Nykyisin mukaan opetusministeriö voi kohdistaa laitemaksua mihin tahansa välineeseen, joka ”soveltuu” yksityiseen kopiointiin. Tämä mahdollistaisi hyvitysmaksun perimisen mm. kovalevyllisestä digiboxista ja ns. musiikkikännästä.

Esityksessä tätä oikeutta rajataan merkittävästi. Tämä todetaan myös suoraan lain perusteluissa. Esityksen mukaan ei enää riittäisikään, että laite ”soveltuu” yksityiseen kopiointiin, eikä edes että sitä ”käytetään” siihen. Jotta ministeriöllä olisi mahdollisuus kohdistaa maksua laitteeseen, sitä pitää käyttää yksityiseen kopiointiin ”merkittävässä määrin”.

On kuitenkin hyvä, että ulkomaisten laitteiden maahantuojat ja laitevalmistajat eivät saaneet läpi yhdistelmälaitteiden täysullkua (ehto: ”käytetään pääasiassa”). Tämä olisi johtanut epäoikeudenmukaiseen lopputulokseen luovan alan kannalta. Säveltäjälle on yhdentekevää, mitä muuta se laite osaa, jolla hänen töitään kopioidaan. Lisäksi se olisi antanut epäreilun kilpailuedun uusille monikäyttölaitteille suhteessa perinteisiin tallennuslaitteisiin.

”Merkittävässä määrin” perusteluihin. Esitys on maksukattoineen ja hyvitysmaksun alaa rajaavine muutoksineen selkeä kädenojennus ulkomaisten laitteiden maahantuojien ja valmistajien suuntaan.

Vaikka monikäyttölaitteita on ollut olemassa jo pitkään, opetusministeriö ei ole kohdentanut hyvitysmaksua yhteenkään niistä. Siksi ei laitevalmistajienkaan kannalta pitäisi olla objektiivisia syitä rajoittaa ministeriön harkintavaltaa niin tiukasti kuin esitys tekisi. Sanat ”merkittävässä määrin” tulee siirtää pykälästä lain perusteluihin.

Ministeriötaso oikea lain soveltamiseen. Tekninen kehitys on niin nopeaa, että esitetty joustava tapa päättää maksu ja sen piirissä olevat laitteet asetuksella on hyvä. Tämän lainkohdan soveltaminen tulee pitää teknisenä soveltamisena, joka pohjaa tutkimukseen ja juridiikkaan. Siitä ei tule tehdä vuosittaista uutta poliittista arviointikierrosta. Siksi on oikea valinta, että laitevalikoimasta päättäminen tapahtuu

nykyiseen tapaan ministeriö- eikä valtioneuvostotasolla.

Muistittomat laitteet. Lakiesityksessä on edelleenkin vakava puute siinä suhteessa, että muistittomat tallentimet suljetaan edelleen pois hyvitysmaksun piiristä.

Lain pitää mahdollistaa maksun kerääminen tasapuolisesti kaikista kopiointiin käytettävistä välineistä, joiden valmistajat hyötyvät yhtäläillä kopioinnista ja jättää ministeriötason päätökseksi, mistä laitteista sitä on syytä kerätä.

2. Tekniset suojaukset

Mikä on tekninen suojaus? Tekniset suojaukset ovat digitaaliajan lukkoja, keinoja torjua verkkopiratismia ja verkkokaupan ehdottomia edellytyksiä.

Nykytekniikka mahdollistaa, että esimerkiksi cd-levyn, dvd-elokuvan tai e-kirjan kaltaiseen tallenteeseen asennetaan sen käyttöä koskevia rajoituksia.

Nämä ovat välttämättömiä muun muassa verkkokaupan kannalta. Aineistoa ei voi myydä internetissä, ellei sitä voi suojata niin, että sen saa vain maksua vastaan.

Uusi tekniikka antaa mahdollisuudet laajentaa kuluttajalle myytävien tuotteiden kirjoa ja kehittää palveluja. Kohta vuokraelokuvan saa internetistä, eri hintaan eri mittaisiksi ajoiksi. Tekninen suojaus mahdollistaa sen katselun tietyn ajan tai tietyt käyttökerrat. CD-levyn kopiointikerrat voidaan rajoittaa tiettyyn määrään, jolloin normaali kotikopiointi on mahdollista, mutta esimerkiksi kopioiden edelleenkopiointi ja niiden siirto internetissä estää. Ja niin edelleen.

Lakiesitys antaa lain suojan teknisille suojuuksille. Se on välttämätöntä tietoyhteiskuntakehityksen kannalta. Millään lukoilla ei ole merkitystä, ellei laki kiellä niiden rikkomista ja tiirikoimista. Tätä myös direktiivi edellyttää.

Esitys jättää kuitenkin merkittävän aukon. Se kieltää kopiointia estävien suojausten purun. Sen sijaan se sallii suojausten purun omaa katselua ja kuuntelua varten muulla tavalla kuin mihin tuote on tarkoitettu.

Tällaisten suojausten purun salliminen on katsottava direktiivin vastaiseksi. Yrittäjälle kuuluu oikeus päättää, mihin käyttöön hän myy ja vuokraa omia tuotteitaan. Samaa sisältöä on teknisesti mahdollista tarjota eri hintaan kerta- tai rajoittamattomaan käyttöön, tietyksi ajaksi ja ehkä myös suppeammassa ja laajemmassa laitevalikoimassa toimivaksi. Miten tällainen differointi olisi mahdollista, jos sen mahdollistavan suojuuksen saisi purkaa?

Lisäksi teknisten suojausten purkamisen salliminen luo edellytykset kontrolloimattomien jälkimarkkinoiden syntymiselle, jota teknisillä suojuuksilla juuri pyritään estämään.

Tässä kehitysvaiheessa on väärä oikeuspoliittinen viesti, että lainsäätäjän mielestä suojausten rikkihakkerointi on eräissä tapauksissa sallittua. Koska kuluttajasuojasäännökset ja tavara- ja tavaravirhettä koskevat säännökset turvaavat käyttäjän/ostajan oikeudet selkeästi, tekijänoikeuslaissa ei tähän tarvita

erityissäännöksiä.

Aidosti tieteellisiin tutkimustarjoitukseen purku on hyväksyttävää, jos samalla varmistetaan, ettei asianomaista teoskappaletta tai tutkimustietoa suojausten purkukeinoista levitetä muihin tarkoituksiin.

Levittäminen ja maahantuonti. Jos teoskappaleen suojana oleva laillinen tekninen toimenpide on kierretty, teoskappaleen levittäminen ja maahantuonti tulee kieltää. Ei voi olla tavoitteena, että esimerkiksi ulkomailta voisi tuottaa myytäväksi elokuvia-, äänilevyjä ja e-kirjoja, joista suojaukset on ammattitaidolla poistettu.

3. Piraattituotteiden yksityinen maahantuonti

On hyvä että esitys ulottaa yksiselitteisesti piraattituotteiden maahantuonnin kiellon koskemaan myös yksityisen maahantuonnin. Piratismirikollisuuden torjuntaa helpottavat ja tullin työtä selkiyttävät lakimuutokset ovat tärkeitä. Suomi on yksi piraattituotteiden käytön synkimmistä maista EU:ssa. Liki joka neljäs (23 %) suomalaisten ostama äänite on piraatti, valtaosin yksityisesti maahantuotu.

4. Internetpiratismi torjuminen

Internetpiratismi on suurin uhka luovalle toimialalle. Internetmaailman p2p- vertaisverkoissa on satoja miljoonia käyttäjiä, jotka vaihtavat keskenään luovan työn tulosten piraattikopioita.

Nykyisessä lainsäädännössä on tässä suhteessa muutamia merkittäviä ongelmia:

1) Poliisilla ei käytännössä ole keinoja tutkia ja selvittää internetverkossa tehtyjä oikeudenloukkauksia.

2) Vaikka laittoman materiaalin jakelu on kiellettyä, sen imurointia ei ole tulkittu laittomaksi.

3) Loukattu taho ei voi saada tuomioistuimelta määräystä, jolla operaattori veloitetaan estämään asiakkaansa harjoittama piraattikopioiden laiton levitys.

Esitys vastaa osin ongelmiin 1 ja 2. Poliisin mahdollisuuksia tutkia oikeudenloukkausta parannetaan sillä, että esitetty uusi RL 49:1:n 3 momentti laajentaa internetissä tehdyn tekijänoikeusrikkoksen tunnusmerkistöä poistamalla siltä ansiotarkoituksen.

Sen sijaan esitys ei anna apua 3-kohtaan, vaikka tietoyhteiskuntadirektiivin 8(3) artikla tätä edellyttää.

Esitys ei varmista oikeudenhaltijoille mahdollisuutta hakea kieltoa tai määräystä operaattoria vastaan, joiden palveluita kolmas osapuoli käyttää tekijänoikeuden tai lähioikeuden loukkaamiseen.

Esityksen perusteluissa katsotaan, että tähän riittäisi Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 3 §:n ns. siviilioikeudellinen turvaamismenettely. Kyseinen sääntö kuitenkin edellyttää, että hakijalla (oikeudenhaltijalla) on oltava vastapuolta (operaattoria) vastaan jokin oikeus, joka voidaan vahvistaa myöhemmin annettavalla tuomiolla.

Oikeudenhaltijalla ei ole olemassa näissä tapauksissa lain selkeästi vaatimaa oikeutta operaattoria vastaan, vaan kyseessä on kolmannen tahon (operaattorin asiakkaan) suorittama laiton teko, jonka lopettamiseksi kieltoa vaaditaan. Tällaisen kiellon saaminen ei ole mahdollista nykyisen OK 7 luvun perusteella, vaan siihen

tarvitaan lain muutosta. Asia ei hoidu pelkällä perusteluihin otetulla viittauksella.

Nykylain mukaisen turvaamistoimen kohdistaminen operaattoreihin on mitä ilmeisimmin vailla menestymismahdollisuuksia. Kaikkien osapuolten (oikeudenhaltijan, operaattorin ja loukkaajan) oikeusturvan takaaminen edellyttää, että turvaamistoimimenettelyistä säädetään selkeästi lain tasolla.

5. Sopimuslisenssin laajentaminen

Mikä on sopimuslisenssi? ”Sopimuslisenssi” on oikeudellinen järjestely, jonka avulla edustavaksi todettu tekijänoikeusjärjestö voi eräissä teosten massakäyttötilanteissa antaa kattavia tekijänoikeuslupia asiakkaille. Myös järjestön ulkopuolisilla oikeudenomistajilla on aina oikeus saada korvaus teostensa käytöstä. Sopimuslisenssi on syntynyt alun perin yleisradioyhtiöiden tarpeisiin ja laajentunut sieltä helpottamaan mm. koulujen valokopiointia

Sopimuslisenssi ei ole lupa-automaatti. Esimerkiksi työ- ja harjoituskirjojen kopiointia ei ole koulussa lisensoitu, koska oikeudenomistajat eivät ole tätä halunneet. Itse säännös ei synnytä sopimuksia: sopimukset neuvotellaan asiakkaan ja järjestön kesken. Se ei myöskään luo uusia tekijänoikeuksia: kyse on vain menettelystä, jolla asiakas saa luvat yksinkertaisesti.

Esitys. On hyvä, että esitys laajentaa sopimuslisenssin käyttömahdollisuuksia eräillä alueilla teosten digitaaliseen kopiointiin ja välittämiseen. Tämä tarjoaa kustantajille ja tekijöille mahdollisuuden harkita muutoin vaikeasti hallinnoitavien käyttötapojen yhteistä lisensointia, mikä voi helpottaa oppilaitosten, kirjastojen, museoiden ja arkistojen toimintaa sekä yhteisöjen sisäistä tiedotuskäyttöä.

Esitys kaventaa oppilaitosten osalta sopimuslisenssin soveltamisalaa siten, että opetuksessa käytettäväksi tarkoitetut digitaaliset teokset suljetaan kokonaan pois lisensoinnin piiristä. Tämä rajausta on sekä haitallinen, tulkinnanvarainen että turha. Se on haitallinen oppilaitosten ja oikeudenomistajien tulevaisuuden mahdollisuuksien kannalta. Se on tulkinnanvarainen, koska on epäselvää, mitkä teokset lopulta ovat ”opetusta varten tarkoitettuja”. Se on turha, koska jokainen oikeudenomistaja (kustantaja, tuottaja tai tekijä) voi kieltää teostensa käytön yhteislisensoinnissa - käyttämällä kiello-oikeutta, jonka ehdotettu säännös sisältää.

Kielto-oikeus hyvä. Esityksen sisältämä oikeudenomistajan kiello-oikeus digitaalisen käytön alueella on hyvä ja vahvistaa yksittäisen oikeudenomistajan asemaa suhteessa tekijänoikeusjärjestöön.

6. Lähetysteknistä tallentamista koskeva poikkeus.

Tekijöiltä, esittäjiltä ja tuottajilta tulee lain mukaan pyytää lupa teosten kopiointiin. Kun radio- ja televisioitoiminnassa teoksia kopioidaan vain lyhytaikaiseen käyttöön lähetystoimintaa varten, nykylaissa tätä koskee ns. efemäärinen poikkeus: ilman lupaa ja korvausta teoksia saa kopioida käytettäväksi enintään neljä kertaa, vuoden sisällä.

Tämä säännös säilyisi nykyisellään. Poikkeussäännön piirissä olevan lähetysteknisen tallentamisen alaa selkeytetään perusteluissa toteamalla, ettei teosten käyttäminen ohjelmien tuottamiseen kuulu siihen. Tämä selkeytys on aiheellinen.

Kyseinen poikkeussäännös ei kuitenkaan ole tarpeellinen edes nykyisessä muodossaan. Liki puolessa EU:n jäsenvaltioista poikkeussääntöä ei ole, vaan asiasta sovitaan osapuolten kesken. Efemäärinen poikkeus tulee poistaa laista ja jättää asia lähettäjäyritysten ja tekijänoikeusjärjestöjen sovittavaksi.

7. Lähioikeuksien kehittäminen

Tekijänoikeuden lähioikeuksiin (mm. esittävien taiteilijoiden ja äänitetuottajien oikeudet äänitteisiin) tulisi lakitekninen uudistus, joka ei kuitenkaan vahvistaisi oikeuksia. Poikkeuksena on vain direktiivin edellyttämä muutos tilauspohjaisten palveluiden (ns. "on demand"-palvelut) osalta ja taiteilijoille esitetty musiikkivideokorvaus (45 § - 47a §)

Lausuntokierroksen jälkeen esityksen 47 a §:ään on lisätty korvausten hallinnoinnin osalta ehtolause ("...", ellei korvauksesta ole sovittu erikseen"), jonka käytännön vaikutukset jäävät niin epäselviksi, ettei sitä ole syytä ottaa lakiin. Jos jokin rajausta nähtäisiin välttämättömäksi, olisi se tehtävä selkeästi.

Muilta osin esitys antaisi lähioikeuksien omistajille direktiivin edellyttämän yksinoikeuden tilauspohjaisiin on demand-palveluihin sekä selkeyttäisi ja modernisoisi lainsäädäntöä. Esitetty lähioikeuksien lakitekninen rakenne vastaisi Ruotsin ja Tanskan lainsäädännössä voimassaolevaa oikeuksien rakennetta ja on tältä osin kannatettava. Rakenneratkaistu ei kuitenkaan käytännössä paranna esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien asemaa.

Tarve lähioikeuksien säätämiseen alun perin perustui tekniseen kehitykseen ja siihen perustuvaan mahdollisuuteen äänitteiden laajamittaiseen käyttöön. Oikeuksien kehittäminen on vuosikymmenten saatossa jäänyt joidenkin osittaisparannusten varaan samanaikaisesti, kun äänitteiden käyttöympäristö on ratkaisevasti muuttunut. Pelkästään viime vuosikymmen synnytti useita uusia ja merkittäviä äänitteiden käyttömuotoja. Samalla käyttötilanteiden määrä kasvoi räjähdysmäisesti. Kaikki tämä edellyttää riittävien oikeuksien turvaamista esittäville taiteilijoille ja äänitteiden tuottajille muuttuvissa olosuhteissa.